

LIỆU MỸ LATINH CÓ NẮM BẮT ĐƯỢC THỜI CƠ?

Rebeca Grynspan

Mặc dù còn nhiều tranh luận về triển vọng của khu vực - và có đủ nguyên do để quan ngại - nhưng tăng trưởng kinh tế và sự ủng hộ nền dân chủ đã đem lại cho hầu hết các nước Mỹ Latinh một cơ hội tăng cường chế độ dân chủ, đẩy mạnh phát triển kinh tế và cải thiện chính sách xã hội trong một môi trường thật sự ổn định và có nguồn tài nguyên tương đối phong phú. Liệu khu vực này có nắm bắt được thời cơ đó?

Sau nhiều thập kỷ bị đè nén bởi chủ nghĩa độc đoán, suy yếu vì chủ nghĩa dân túy, hay thất vọng về chủ nghĩa tự do kém cỏi, Mỹ Latinh hiện đã cho thấy triển vọng lạc quan hơn. Nơi mà lạm phát và thâm hụt một thời đã từng lan tràn khắp nơi, thì nay giá cả ổn định và ngân sách cân bằng. Nơi đình trệ từng xảy ra, hiện chúng ta thấy tăng trưởng mạnh mẽ liên tục. Nơi mà trước đây xung đột từng thường xuyên xảy ra, thì hiện các chính phủ dân chủ hoà bình đang cầm quyền. Và nơi mà nghèo đói và bất công từng gia tăng, hiện chúng ta có cơ hội tốt hơn để cải thiện đời sống của người dân. Đây là thời điểm mấu chốt để xem xét các vấn đề của khu vực này.

Hãy để ý đến khu vực Mỹ Latinh, và bạn sẽ thấy đây là một khu vực có nhiều cơ sở để lạc quan. Mười một cuộc bầu cử tổng thống diễn ra trong khoảng thời gian từ tháng 11 năm 2005 đến cuối năm 2006 đã đưa ra cho các công dân khắp khu vực hàng loạt các cương lĩnh để lựa chọn. Dữ liệu của Latinobarómetro năm 2006 cho thấy số cử tri tham gia bình quân cho 11 cuộc bầu cử là 72,1%, đây là tỷ lệ

cao nhất chưa từng có trong khu vực này. Năm chính phủ đương nhiệm tiếp tục nắm chính quyền; đảng đối lập đã giành thắng lợi trong sáu cuộc bầu cử còn lại; và chỉ có kết quả của một cuộc bầu cử bị nghi ngờ nhiều. Thực tế, nhận thức cho rằng các cuộc bầu cử được tiến hành thẳng thắn và công bằng đang gia tăng trong các nước Mỹ Latinh. Từ năm 2007 đến 2009 sẽ có 9 cuộc bầu cử tổng thống, và các dấu hiệu cho thấy xu hướng tích cực này cũng sẽ tiếp diễn.

Đồng thời, nhiều người dân Mỹ Latinh hơn bao giờ hết cho rằng các nền kinh tế quốc gia của họ đang đi đúng hướng - và họ đã có lý. Một nghiên cứu gần đây của Ủy ban kinh tế Mỹ Latinh và Caribbean cho thấy khu vực này tăng trưởng hơn khoảng 4% so với bốn năm trước. Rõ ràng khu vực này đã có lợi từ tăng trưởng toàn cầu, nhưng nhu cầu nội địa cũng đã tăng mạnh. Hơn nữa, Mỹ Latinh cũng sẽ không thể tận dụng được thời cơ của môi trường thuận lợi toàn cầu nếu họ không xây dựng được nền tảng kinh tế vĩ mô ổn định trong những năm gần đây. Thực tế, Quỹ tiền tệ quốc tế dự đoán mức độ lạm phát của khu vực này sẽ giảm tới 5% trong năm 2007; thặng dư tài chính đang tăng ở nhiều nước, và tỷ lệ nợ đang giảm dần. Mặc dù tăng trưởng không mạnh như các khu vực đang phát triển khác, nhưng đây là lần đầu tiên trong lịch sử dân chủ của mình các nước Mỹ Latinh có được tăng trưởng mà không bị tác động bởi sự bất cân bằng bên trong hay bên ngoài. Đó là

một thời cơ rất tốt cho khu vực này, và họ phải nắm bắt được thời cơ đó nếu nó còn tiếp diễn.

Tuy nhiên, vẫn còn tồn tại nhiều vấn đề. Các cuộc bầu cử và tăng trưởng tự nó không cải thiện điều kiện sống, và hiện nay khoảng 40% người dân sống trong cảnh nghèo đói, 20% sống trong tình trạng cực nghèo. Cứ 10 người thì có đến 4 người thu nhập không đủ cho các nhu cầu thiết yếu, những người này hàng ngày bị thiếu ăn, thất học, ốm đau, và không được hưởng nhiều quyền. Ở khu vực này, cứ bốn người trẻ tuổi thì một người không được học hành hay có công ăn việc làm, không có cơ hội tham gia vào các hoạt động xã hội. Cùng với đó là bất bình đẳng tồn tại ở nhiều nơi - được báo cáo là ở mức độ cao nhất trên thế giới. 239 triệu dân nghèo này nhận thấy của cải vật chất gia tăng quanh họ nhưng không tìm được cách để nắm bắt các cơ hội đó cho chính mình; họ tham gia vào các cuộc bầu cử nhưng vẫn cảm thấy xa lạ với nhà nước này, và bị cách ly khỏi nhịp độ phát triển của xã hội. Hơn nữa, quan điểm của tầng lớp trung lưu ít có trọng lượng, họ ngày càng mất đi vị trí kinh tế. Những người đàn ông, phụ nữ, trẻ em này vẫn đang mong chờ thời điểm tốt đẹp mà họ đã được hứa hẹn.

Nhưng họ phải đợi chờ bao lâu nữa? Thậm chí ngay khi ủng hộ ngày càng tăng với các cuộc bầu cử và tin tưởng vào nền kinh tế, thì vẫn có sự bất mãn sôi sục. Tuy về cơ bản vẫn có nhiều lạc quan về nền dân chủ, và nguồn hy vọng tồn tại trong suốt thời gian bầu cử, nhưng chỉ có 58% người dân Mỹ Latinh cảm thấy rằng các chính phủ cố gắng mang lại hạnh phúc cho người dân, và 14% nhận thấy rằng các phong trào phản đối là cách tốt nhất để đem lại sự thay đổi. Ngay cả như vậy, một nửa trong số 14% này về cơ bản vẫn ủng hộ cho nền dân chủ - họ chỉ mong muốn nền dân

chủ đó vận hành có lợi cho họ. Giống như nhiều nước khác trong khu vực, họ mong muốn phát triển bao gồm những cải cách chính trị đầy mạnh các thể chế dân chủ; các cải cách kinh tế thúc đẩy tăng trưởng trọn gói, ổn định, và năng động; và các cải cách xã hội giải quyết được vấn đề đói nghèo, bất bình đẳng và tình trạng không được hưởng đầy đủ quyền lợi.

Đây sẽ là một thay đổi được mong đợi. Từ lâu, tranh luận về sự phát triển đã bị những thắc mắc sai lạc làm sao lãng: nhà nước hay thị trường? Nhận thức này không chỉ lạc hướng, sai lầm mà còn phản tác dụng. Thị trường không thể vận hành nếu không có các thể chế nhà nước đảm bảo được sự ổn định, tính hợp pháp và cạnh tranh công bằng. Và một nhà nước nếu không có thị trường thì kho bạc sẽ nhanh chóng cạn kiệt. Nói cách khác, nếu không để ý đến các thể chế thì sẽ không có sự phát triển xã hội.

Sự phát triển tổng hợp về chính trị, kinh tế, và xã hội phụ thuộc vào một nhà nước với các thể chế thiết lập được luật chơi - tính hợp pháp, đúng pháp luật, độc lập của chính quyền, và có tính phổ cập. Các nước Mỹ Latinh biết được điều này, và điều đó đi liền với sự lạc quan về một nhà nước giành thắng lợi trong các cuộc bầu cử với số lần kỷ lục, thậm chí sau nhiều lần thất bại. Điều họ mong muốn thật đơn giản: Họ mong muốn một nhà nước có năng lực và công bằng, đảm bảo cho mọi người dân có được cơ hội như nhau với cuộc sống khá tốt và lành mạnh. Họ mong muốn một thể chế chính trị ổn định. Họ mong muốn phát triển kinh tế và xã hội. Người lạc quan hiểu biết sẽ nỗ lực để cải thiện ngay đồng thời tất cả những việc này.

Thông qua cách tiếp cận cân bằng hơn với đường lối chính sách và hoạt động chính trị, một số chính phủ sẽ bắt đầu đáp ứng các nhu cầu này. Chile là

một minh chứng điển hình, họ không theo đuổi các chính sách tự do thị trường trói buộc hay nỗ lực kiểm soát nền kinh tế một cách triệt để. Thật ra, họ đã tư nhân hoá, nhưng với một sự điều chỉnh mạnh mẽ: Họ mở cửa với thương mại nhưng lại bảo hộ lĩnh vực khai mỏ; họ tiến hành tự do hoá lĩnh vực tài chính nhưng không để mất kiểm soát nguồn vốn. Brazil cũng là một minh chứng khác. Trong thay đổi gần đây nhất của chính phủ, nhiều nhà giám sát đã mong chờ một chương trình nghị sự triệt để về quốc hữu hoá, tịch thu đất, sự lãng phí về tài chính, và bất ổn tiền tệ. Thay vì đó, nhà nước Brazil đã chú trọng đến tính ổn định về kinh tế trong khi nỗ lực đạt được mục tiêu về chính sách xã hội - với kết quả lạc quan. Các chính trị gia ở cả hai nước và lãnh đạo các nước khác cũng đã lưu tâm đến vấn đề này ở những mức độ khác nhau phụ thuộc vào nguồn lực cho phép của họ. Nhìn chung, dường như một sự đồng thuận đang hình thành nên nhận thức rằng sự ổn định kinh tế vĩ mô kết hợp với một nhà nước linh hoạt không chỉ là sự kết hợp tương thích mà thực tế còn tối ưu để xây dựng các thể chế cho phép nhà nước và thị trường hậu thuẫn lẫn nhau, và phát triển xã hội để nhận được sự quan tâm xứng đáng.

Các dấu hiệu tích cực cho thấy rằng sự quan tâm này sẽ rất có lợi. Theo Viện nghiên cứu kinh tế ứng dụng IPEA, bất bình đẳng ở Brazil đã giảm 4% từ năm 2001 đến 2004, trong khi 5 triệu người Brazil đã thoát khỏi tình trạng cực nghèo. IPEA cho rằng động thái phát triển này một phần quan trọng là do các chương trình xã hội như Bolsa Escola, chương trình này đã chuyển tiền cho các gia đình để họ đầu tư vào phát triển nhân lực của chính con cái họ. Một chương trình tương tự ở Mexico, hiện đáp ứng được nhu cầu của khoảng 25 triệu người dân, phần nào đã làm giảm tỷ lệ đói nghèo đáng kể từ

năm 1990 đến 2004, cũng như cải thiện được sức khoẻ và giáo dục cho trẻ em.

Đây là các minh chứng điển hình, nhưng chính sách xã hội còn tiến xa hơn nhiều. Để hoạt động ổn định và hiệu quả, chính sách xã hội phải phù hợp với cơ hội kinh tế và cải tiến giáo dục vì thế người dân có thể tham gia vào thị trường. Nó cũng phải có tính phổ cập, để đáp ứng nhu cầu của dân cư đa dạng về cả nền tảng văn hoá, ngôn ngữ, giới tính, thu nhập, giáo dục, nơi sinh sống, ...

Tăng trưởng, các thể chế và chính sách xã hội có thể được hậu thuẫn thông qua gia tăng hội nhập khu vực. Các nước Mỹ Latinh rất đa dạng, họ có thể học hỏi lẫn nhau, và nhiều điều có thể đạt được từ quá trình hợp tác. Các khối khu vực như Mercosur, Cộng đồng Andean, và Thị trường chung Trung Mỹ phải được tăng cường, vì thế các nước này có thể cộng tác để đưa ra các giải pháp và thực thi các chương trình nhằm thúc đẩy tính cạnh tranh trong nền kinh tế toàn cầu. Điều này có nghĩa là cùng nỗ lực hợp tác để mang lại tài sản công, thúc đẩy đổi mới khoa học và công nghệ, và đẩy mạnh chuỗi sản xuất cũng như cơ sở hạ tầng để gia tăng giá trị. Nói cách khác, điều đó có nghĩa hội nhập vượt ra ngoài phạm vi lĩnh vực thương mại.

Các chính phủ Mỹ Latinh hiện đứng trước một thời cơ thuận lợi để thực hiện hứa hẹn với người dân. Chúng ta đã bỏ qua các cơ hội trước đây, vì thế đây là một thời cơ mà chúng ta phải nắm bắt được. Công việc này đòi hỏi phải bỏ ra nhiều công sức, nhưng chúng ta sẽ kiên quyết thực hiện. Không dễ có được những điều chúng ta có hiện nay - nhưng chúng ta đã xoay sở được. Nếu chúng ta đã làm được đến mức này, thì thậm chí chúng ta có thể còn làm được tốt hơn nữa ■

*Người dịch: Lê Thị Thu
Viện Nghiên cứu Châu Mỹ*

Nguồn: Foreign Policy (July/August 2007)